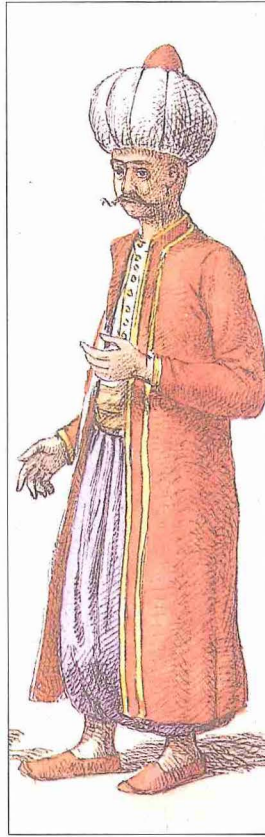

İstanbul Acemi Ocağı oğlanlarına **torba oğlanı** veya **şādī** denirdi. Bunlar, İstanbul ağasının (Acemi Ocağı ağası) kontrolü ve sorumluluğu altında saray, cami, çeşme, köprü, medrese ve hastahane gibi tesislerin inşaatında çalıştırılabilir. Acemilerin bir kısmı sekbanlar fırınında çalıştırılır, bir kısmı da gemilerin kalafat işlerinde kullanılırdı. Yeniçeri ağasının odun gemilerinde de acemi oğlanları hizmet görürlerdi. Acemilerden Ağa Kapısı'nda bulunanlar nalbantlık, saraçlık, berberlik gibi sanatları öğrenir, bazıları da yeniçeri ağası kol gezirken onun hizmetinde çalışırlardı. Diğer taraftan acemi oğlanları Matbah-ı Âmire'ye mahsus koyunları da bekler veya bir akçe ulûfe ile kasap çırağı yaparlardı.

Acemi oğlanlarının **oda** denilen kışlaları İstanbul'da Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında olup bu kışlanın başında Acemi Ocağı ağası bulunurdu. Doğrudan doğruya yeniçeri ağasına bağlı olan Acemi Ocağı ağası, acemilerin görevlerini tayin eder ve tezkirelerini kaleme alırdı. Ordu sefere gidince İstanbul'da güvenliği sağlamak bu ağanın görevi idi. Suç işleyen acemi oğlanları, meydan kethüdâsı veya meydanbaşı denilen zâbit tarafından cezalandırılırdı; ayrıca bunları devamlı kontrol altında bulunduran yayabaşlıların da üzerlerinde geniş yetkileri vardı. Acemi oğlanları İstanbul dışında buldukları zaman ise yeniçeri serdarına bağlı olurlardı.

Acemi oğlanları geçimlerini yevmiyeleriyle temin ederler, yemeklerini odalarında kendileri pişirirlerdi. **Ulûfe** denilen ve üç ayda bir verilen maaşları Acemi Ocağı meydanında dağıtılırdı. Acemilerin yevmiyeleri ocağın ilk kuruluşunda bir akçe iken, XVIII. yüzyılın ilk yarısında yedi buçuk akçeyi bulmuştur. **Âdet-i zerpül** denilen pabuç akçesi ise Kanûnî devrinde ortaya çıkmıştır. Acemilere ayrıca senede iki kat elbise verilirdi. Sonraları elbiseye karşılık para verilmeye başlanmıştır. Acemi oğlanları, **dolama** adı verilen bir cübbe giyerlerdi. Bellelerinde çizgili kumaştan bir kuşak ile küçük bir hançer, başlarında da koni şeklinde sarı bir serpuş, etrafında krepten ince sanık bulunurdu. Pabuçları bağısızdı ve arkası yoktu.

Acemilik süreleri sona eren acemi oğlanlarının Yeniçeri Ocağı'na kabul edilip kaydedilmelerine **kapuya çıkma** (bedergâh) denirdi. Acemiler genellikle yedi veya sekiz yılda bir kapuya çıkarlardı. Ancak savaş yıllarında Yeniçeri Ocağı'na, ihtiyacı karşılamak üzere daha erken çıkmalar yapılabilir. Acemi Ocağı'ndan çıkmalar yapılabilmesi için yeniçeri ağası divana arzda bulunur, istek kabul edilirse sırası gelen acemilerin isimleri çorbacılar tarafından yeniçeri ağasına bildirilirdi. Ağa da mühürlenmiş tasdik ettiği listeyi sadrazamın onayına sunar, daha sonra liste ocak kâtibine gönderilirdi; buna, mühürlenmiş anlamında **memhür** denirdi. Acemi Ocağı'ndan sadece Yeniçeri Ocağı'na değil, öteki kapıkulu ocaklarına da çıkmalar yapılabilir.

Acemi oğlanı (Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyyesi, İÜ Ktp., TY, nr. 9391)

Acemi oğlanlarının hristiyan tebaadan devşirilmesi işi XVII. yüzyılın ortalarından itibaren giderek azalmıştır; ancak Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar seyrek de olsa devam etmiştir. Öte yandan bu yüzyıldan itibaren Acemi Ocağı'na Türkler de alınmaya başlanmış, ayrıca savaş esirlerinden de ocağa acemi kaydı yapılmıştır. Buna paralel olarak acemilikte geçen süre altı aya kadar indirilmiştir.

Acemi oğlanlarının sayısı, Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. İlk dönemlerde ocağın mevcudu ancak 1000 kişi civarında iken bu sayı Kanûnî devrinde 4000'e, I. Ahmed devrinde ise 9406'ya ulaşmıştır.

1622'de acemilerin sayısı bostancılarla birlikte 9200 iken bir yıl sonra bu rakam 10.982'ye ulaşmıştır. 1679'da ise ocak mevcudu, yapılan değişiklik sebebiyle 2738'e inmiştir.

XVII. yüzyıl ortalarında bilhassa ocak ağalarının saraya hâkim olmalarıyla başlayan karışıklıklar Acemi Ocağı'na da tesir etmiş, çorbacıların, bakkal ve hamalları da rüşvet olarak Yeniçeri Ocağı'na acemi kaydettikleri görülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine, hak sahibi acemiler bedergâh olmaktan mahrum kaldıkları için haklarını aramak istedilerse de bu suistimaller Yeniçeri Ocağı'nın zararlı bir topluluk haline gelmesiyle daha da artmıştır. Nihayet ocağın kaldırılmasıyla birlikte acemi oğlanları teşkilâtı da tarihe karışmış oldu (1826).

BİBLİYOGRAFYA:

Kavânîn-i Yeniçeriyân, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2068, vr. 3^b, 7^{a-b}; Neşri, *Cihannümâ* (nşr. Faik Reşit Unat—Mehmed A. Köymen), Ankara 1949, I, 199; *Kitâb-ı Müstetâb* (nşr. Yaşar Yücel), Ankara 1974, s. 7, 13; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhüsül-beğân ft Kavânîn-i Âli Osmân*, İÜ Ed. Fak., Tarih Semineri Kitaplığı, nr. 51-52/489, vr. 89^a-90^a; *Ey-yübî Efendi Kanunnâmesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 734, vr. 14^a, 20^a; *Ayn-ı Ali Risâlesi*, İstanbul 1280, s. 89; Şem'dânizâde, *Mür'î-ttevârîh*, İstanbul 1338, I, 454; "Osmanlı Kanunnâmeleri", *MTM*, II, 325; Halil İnalıcık, "Osmanlı İdâre, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, sy. 14, Ankara 1981, s. 3, belge nr. 4; İ. H. Uzunçarşılı, "Acemi Oğlan", *İA*, I, 117-118; a.m.f., "Devşirme", *İA*, III, 563-565; a.m.f., "Murad I", *İA*, VIII, 587-598; H. Bowen, "Adjami Oğlan", *EJ*² (Fr.), I, 212-213.

MÜCTEBA İLGÜREL

ACEMİYYE

(الصحية)

(bk. ALJAMIA).

ACEMİYYE

(الصحية)

Yûsuf b. Abdullah b. Ömer el-Acemî'ye (ö. 768/1366) nisbet edilen bir tarikat (bk. TARIKAT).

ACEM-KÜRDİ

Türk mûsikisinde bir birleşik makam.

Terkip edeni bilinmeyen bu makamın iki asırdan beri kullanıldığı tahmin edilmektedir. Acem makamının icrası sırasında, bu makamlı ortak perdeleri çoğunlukta olan kürdî makamına geçilir

ve kürdî makamının nağmeleriyle çok defa nîm-hisar perdesi de kullanılarak karar verilir. Donanımına, mûsiki nazariyatçılarından S. Arel, S. Ezgi ve E. Karadeniz ârıza olarak segâh bemoîü kuyuşlardır. Birleşik makamların özellikleri giriş bölümlerinden çok kararlarıyla ortaya çıktığından, burada donanım karar kalıbı ârızalarının yazılması daha uygun olur. Makamın güçlülere acem ve çârgâh perdeleri, durağı ise düğâh perdesidir. Bütün birleşik makamlar gibi inici seyir gösterir.

Altûnîzâde'nin zencîr usulündeki peşrevi, Zekâi Dede'nin remel usulündeki "Dildâr iştirip velvele-i efgânım" mısraı ile başlayan bestesi, Kaptanzâde Ali Rîzâ Bey'in devr-i hindî usulündeki "Leyl olur ki hûzn içinde her nefes bir âh olur" mısraı ile başlayan şarkısı bu makamda bestelenmiş meşhur eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 229-230; IV, 264; H. Sadettin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*, İstanbul 1968, s. 119-120; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Müsiksini Nazariye ve Esasları*, Ankara 1983, s. 144, 566-567.

CİNUÇEN TANRIKORUR

ACİBE el-BAĞDÂDİYYE

(عجيبة البغدادية)

Acibe bint Muhammed b. Ebî Gâlib
el-Bâkdârî el-Bağdâdiyye
(ö. 647/1249-50)

Kadın muhaddis.

Dav'ü's-sabâh lakabıyla da bilinir. Bağdat'ta doğdu. Babasından ve zamanın meşhur âlimlerinden okudu. Abdullah b. Mansûr el-Mevsilî ve Ebü'l-Meâlî Muhammed el-Lemmâs'tan çeşitli kitaplar, hâfız Muhammed b. Ebû Bekir

Acilün'un
tarihî
kalesi

Acem-kürdî
makamı
dizisi
ve seyir
örneği

el-İsfahânî'den Begavî'nin *Şerhu's-Sünne'sini* ve başka hadis kaynaklarını, Abdülhak el-Yüsufî'den de Şâfî'nin *İhtilâfü'l-ḥadis'i* ile Buhârî'nin *et-Târiḫu'l-kebîr'i*ni ve diğer çeşitli kitapları dinleyip rivayet etmiştir.

Acîbe, Mes'ûd es-Sekafî ve Ebû Abdullah er-Rüstemî tarafından kendilerine icâzet verilen âlimlerin son halkasını teşkil eder. Kendisinden de muhaddis Afîfuddin Muhammed el-Harrât, Siraceddin Ebû Hafs Ömer el-Kazvîni ve Mahmûd b. Ali ez-Zâkîfî gibi meşhur âlimler muhtelif kitapları rivayet etmişlerdir. Şeyhlerini ve isnadlarını ihtiva eden on cüzlük bir *meşyeha**sı bulunmaktadır.

Doksan üç yaşlarında iken Bağdat'ta vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXIII, 232-233; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51, V, 238; Zirikî, *el-A'lam*, Kahire 1373-78/1954-59, V, 4-5; Kehhâle, *A'lamü'n-nisâ*, Dımaşk 1378/1959, III, 257-258.

MÜCTEBA UĞUR

ACİL

(العاجل)

Âcil, *acl* (عجل) kökünden, "bir şeyi zamanından önce isteyen, aceleci" kimse mânasına ism-i fâil olup "şu anda mevcut olan, hazır bulunan şey" anlamına da gelmektedir. Bu ikinci anlam-

da, *ecl* (اجل) kökünden türeyen ve "gelecekte olacak, henüz vakti gelmemiş şey" mânasına gelen âcilin (الاجل) karşıtıdır.

Acil kökünden türeyen âcil kelimesinin müennesi olan âcile (العاجلة), Arapça'da "dünya" ve "dünya hayatı" mânasına kullanılırken *ecl* kökünden türeyen âcilin müennesi âcile (الاجلة) de "âhîret" mânasına gelmektedir. Dünya mânasına âcile kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yalnız başına zikredildiği gibi (bk. el-İsrâ 17/18; el-İnsân 76/27), âhîret kelimesiyle birlikte, onun karşıtı olarak da geçmektedir (bk. el-Kıyâme 75/20). Ayrıca *acl* kökünün diğer bazı müştakları yanında, "çok aceleci" mânasına mübalağalı ism-i fâil olan *acül* kelimesi de insanın fitrî bir özelliği olarak Kur'an'da zikredilmiştir (bk. el-İsrâ 17/11).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "acl", "acl" md.leri; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr* (nşr. Muhammed Zühayr eş-Şâviş v.dğr.), Dımaşk 1384-88/1964-68, VIII, 441; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḫ-kâmi'l-ḫur'an* (nşr. Ebû İshâk İbrâhîm), Kahire 1386-87/1966-67, X, 226; XIX, 107, 150; Lisânü'l-'Arab, "acl", "acl" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, "acl" md.

ŞEVKİ SAKA

ACLÂNİYYE

(العجلانية)

Rifâiyye tarikatının
Muhammed b. Aclân
el-Hüseynî'ye (ö. ?) nisbet edilen
bir kolu
(bk. RIFÂİYYE).

ACLÛN

(عجلون)

Ürdün'ün İrbît iline bağlı
bir şehir.

Başşehir Amman'ın 73 km. kuzeybatısında, İrbît şehrinin güneyinde bulunmaktadır. Doğuda Hamâd, batıda Gavr, kuzeyde Yermük ve güneyde Vâdizzerkâ ile çevrilidir; denizden yüksekliği 1000 m. kadardır. Nüfusu 1983'te 30.000 civarında olup çoğunluğunu Filistinli göçmenler teşkil etmekteydi.